

# Eleştirinin Ölümü/Dönüşümü

**Haşim Nur GÜREL**

*Sanat Yazarı, Eleştirmen*

"Sistem" eleştirel düşünce üreten kimliklerin bağımsız konumlarından rahatsızlık duydu ve onları yok etmeye koyuldu; kimini öldürdü, kimini bezdirdi, kimini de dönüştürdü. Eleştirel düşünce geleneğinin ve etik anlayışının zaten çok kısa bir geçmişe sahip olduğu ülkemizde görsel sanat eleştirisinde zaten bu derinlik çok daha azdı. Ülkemizde görsel sanat alanının yorumcuları çoğunlukla ressam ve heykeltıraşlar, edebiyatçılar, felsefeciler, sanat tarihçileri olmuşlardır, ve bu insanlar kendilerine gazete-lerde, dergilerde, günümüzde de web-sitelerinde "köşe"ler bulmuşlar veya bu olanakları kendileri yaratmışlardır.

Sorun, dünyadaki "sanat piyasası"na kenetlenmiş ve nemalarından yararlanan bir yapı oluşturamayan ülkemizde bu işin –bazı istisnalar dışında– profesyonel karşılıkların insanın yaşam koşullarını sağlayacak karşılıklarının olmamasıdır, madden ve manen...

Gazete, televizyon ve dergi editörlerinin ve yöneticilerinin büyük çoğunluğunun da görsel sanatlar konusunda oldukça ilkel duyarlılık ve görgü düzeylerine sahip olmaları da durumu zorlaştıran bir başka olgudur. Son dönemin revaçta mesleği "PR/Halkla İlişkiler" yaklaşımı da alanın önemli bir bölümüne damgasını basmakta ve yılların sanat dergileri aylık etkinliklerin cilalanmış, ruhsuz basın bültenlerinin bir yamalı bohçası konumuna düşebilmektedirler.

Çağımızın "olmak ya da olmamak" alanı olan "pazarlama" zorunluluğu ile sanatçı da, galerici de, eleştirmen de, koleksiyoner de etik değerlerini rafa

kaldırabilmektedir. Sanatçılar alışveriş mekanlarının indirimine girmiş dükkanlarının vitrinlerinde yer almak pahasına bile olsa, "para"nın, "sermaye"nin peşine düşmeyi, onu kovalamayı vazgeçilmez sayıp, yaptıkları işin doğruluğunu onaylayan teoriler dahi geliştirebilmektedirler.

Gözden kaçırılan, günümüz insanının gözlerinin önünden inanılmaz bir akış hızı ile akan yaşanmış anlara, medyanın eklediği yeryüzünün kayda geçirilmiş diğer tüm yaşam kesitleri ile baş edebilmek için bireyin tüm bu süreç ve imge bombardımanının altından kalkabilecek sağlam ve seçici bir kültürel alt yapıya sahip olmak zorunda olduğudur. Çünkü o peşinden koşulan para sahibi kişilerin önemli bölümü başka ilgi alanlarına odaklı kültürel alt yapıları nedeniyle "sanat nesnelerini" burunlarına da soksanız, "kalsın, almayayım" diyebilmektedirler. Bunda ülkemiz sanatçılarının önemli bir bölümünün kültürel altyapı ve ilgilendiği sanat dalı konusundaki teknik bilgi eksikliklerinin de önemli rolü vardır. Sıradan sanat izleyicisinin daha düşük düzeylerdeki algılama bilinci nedeniyle de, "moda teknikler" ve ithal bakış açıları ile üretilmiş çok sayıda niteliksiz sanat nesnesi dolayısıyla her yanımızı kaplamış durumdadır.

Bu ortamda "dönüştürülmüş eleştiri/eleştirmen" bu niteliksiz sanat nesnelerini pazarlama görevi ile varlığını anlamlandırmaya çalışmaktadır, bu mümkün olabilirmiş gibi... Bu tüm dünyayı saran yaklaşım bizde de ülkemizin "tadlarını" ve "renklerini" içeren türevlerini özellikle son yirmi yılda çoğaltmayı sürdürmektedir.

"Pazarlamanın Önlenebilir Yükselişi"nin ulaştığı nokta hayal gücünün sınırlarını zorlamaktadır. Her türlü yakınlıklar, hemşerilikler, raslantular pazarlama fırsatları olarak değerlendirilmekte, sanat yapıtının üretimi ikinci plana, düşünsel ve estetik boyut üçüncü plana düşmüş durumdadır.

Ölçüt oluşturacak, özgür eleştiriyi ve bağımsız eleştirmenleri besleyebilecek rekabet ortamını yaratabilecek güçlü galeriler, sanat kurumları, müzeler ise yok denecek kadar azdır. Farklı kuşaklardan değişik temel eğitim almış az sayıdaki profesyonel sanat yazarının veya eleştirmenin önemli bölümü bütçelerini dengeleyebilmek için öğretim üyeliği, editörlük, metin yazarlığı, köşe yazarlığı gibi çok sayıda işe koşuşturmanın sonucunda kişilik bölünmesine uğramakta ve üyesi olduğu çok sayıda topluluğun üyelerini kırma-kırma ve tümünü mutlu etmek açmazının çaprazında kalemlerini körletmek zorunluluğu ile baş başa kalmaktadırlar. Görselliğin medyada prim yapması, konuya uzak yakın eli kalem tutan herkesin görsellik üzerine ahkam kesmesini cazip kıldığından, metinleri pek okunmayan, daha çok görsel malzemelerin alt yazılarının ve başlıkların okunduğu çok sayıda yazı üretilmektedir. İşin tek güzel yanı, medyanın her köşesinde karşımıza çıkan bu tür yazıların arka planlarındaki ilişkilerin ve ilkesizliklerin hemen

sezilebilmesi ile ortaya dökülen "kara mizah" unsurlarıdır. Görsel sanatlar alanında özel galerilerin ve müzayede evlerinin çıkardığı dergiler ise, "eküri" sanatçılarının sergilerini duyurmaya ve bu sanatçıların satılan yapıtlarını ve onları satın alan koleksiyonerleri "doğru" seçimlerinden dolayı yüceltmeye odaklıdır. Amaç herkesi –çarkın bütün dışlilerini– mutlu etmektir.

Özgünlükle ilgisi olmayan sanatçılar ve yapıtları irdeleyecek gerçek eleştirmenin bu çark içerisinde yeri yoktur. Sistem gerekli gördüğü metin üreticilerini gereksindiği çizgide zaten üretmektedir.

## **Sonuç ve Çözüm:**

Ülkemizdeki eleştirel/eleştirel sürece tüm son dönem olumsuzlukları ile kısaca değinmeye çalıştıktan sonra bu durumu düzeltmek için yapılabilecek olanlara da yer vermek gerekir.

**I-** Çağdaş anlayışa göre herkes sanatçı olabilir; sanatçı olmak demek bir açıdan da diğer sanatçıların yaptıklarını yetersiz görüp, ürettikleri ile kendine göre doğru olanı sunmak olduğuna göre, kendi dışındaki eylemlere en üst düzeyde eleştiri de içerir; eleştiri bu nedenle sanatın bünyesinin vazgeçilmez ögesidir. Sanat eserinin oluşum sürecinin her anında ise, sanatçının kendisine yönelik en acımasız irdelemeleri söz konusudur veya söz konusu olmalıdır.

Sanatçıdan gelsin, izleyiciden gelsin, farklı eleştirel bakış açısına sahip görüşlerin her kuşaktan, özellikle en genç (yakın kuşak) sanatçılar, sanat tarihçileri, küratörler, eleştirmenler tarafından sürekli olarak her türlü ortamda ve medyada dile getirilmesi eleştirel ortamın yeniden oluşturulabilmesi "tüketim kültürü"ne odaklı günümüzdeki geleneğin "yaratıcı eleştiri" alışkanlığına dönüştürülebilmesi için zorunludur..

**II-** Bu yeni ve genç dalga eleştirel sürece yer verecek yeni mecralara ve onun savunucularına fırsat tanıyacak cesur, yeni editörlere gereksinim vardır. Editörlerin bayat, tarafgir, düzensiz laf salataları yerine aydınlık, dürüst, taze ve cesur bakış açılarına sahip değerlendirmelere öncelik vermeleri gerekmektedir.

**III-** Sanatçı grupları ve söyleyecek çokça sözü olan eleştirel görüş sahipleri en azından internet teknolojisinin onlara sağladığı olanaklar ile kendilerini duyurmanın yollarını arayabilirler. Ne yazık ki ülkemizin bu konudaki altyapısı ve kurum sitelerinin büyük çoğunluğu bu açıdan çok geridedir. Örneğin Anadolu Üniversitesi'nin web sitesinde "Merkezler" in çoğu tıklanamamaktadır veya bir sunum yazısının ötesinde içine içerik girilmemiş olan boş başlıklardır.<sup>1</sup> Türk resim ve heykel sanatının önemli bir döneminin

<sup>1</sup> Anadolu Üniversitesi, bu yazının yer aldığı geleneksel yıllık yayını yerine web-sitesini geliştirse ve bu eleştirel platformu orada oluştursa daha çok kişinin ulaşabileceği daha enteraktif ve yıl boyu görüş teati edilebilecek bir "forum" ortamı yaratmış olmaz mı? Her yıl sonunda buraya yollanan metinlerden bir seçki yine kitaplaştırılabilir.

belleğini temsil eden Mimar Sinan Üniversitesi İstanbul Resim ve Heykel Müzesi Koleksiyonuna da halen internet'ten ulaşılammaktadır; Sakıp Sabancı Müzesi Koleksiyonu'ndaki yapıtların ise, çok azının son derece niteliksiz imgelerine ulaşılabilir.2

**IV-** Gençlerimizin büyük çoğunluğu ise, ne yazık ki bir iki paragraflık yazı yazmak konusunda bile zorlanmakta; çoğunlukla okumamakta, kendi yaşamlarını ve çevrelerindeki insanların yaşamlarını gözleme, değerlendirme, yorumlama gibi alışkanlıklar edinmemektedirler. Pingpong topu gibi zorlu bir süreç içinde oradan oraya koşuşturulmaktalar, ve onlara en başından her şeyi serinkanlılıkla özümseyerek algılayabilecekleri bir "ruh hali" kazandıran bir eğitim sürecinden ne yazık ki büyük çoğunluğu habersizdirler. Baştan panik içerisinde, huzursuz, tanımsız ve sistematik öğrenme alışkanlığından da yoksundurlar.

Sonuçta bu ülkede bir süre daha herkes kendi göbeğini kendi kesmek zorunda, herkes kendi küçük yakın dayanışma grubu ile eleştirel aklını geliştirmek, sistematik yaklaşımlar ile gereksinilen boş alanları, açıklıkları keşfederek kendi yol haritasını çizmek ve kendi kendisinin rehberi olarak yılmadan "yolunda" yürümek zorunda...

Gerçek "eleştiri yoluna" katılan herkese merhaba...3

---

2 Birkaç yıl önce Sabancı Koleksiyonu'nun bir bölümünün sergilendiği "Metropolitan Müzesi" sitesini bir zahmet incelesinler, lütfen

3 Eczacıbaşı Sanal Müzesi ([www.sanalmuze.org](http://www.sanalmuze.org)) interaktif bölümleri ile söyleyecek sözü, yazılı "metin"leri olan "yakın kuşak" üyelerinin katılımlarına açık web-sitelerinden birisi...